

forfatterens viden til opgaveskrivning i gymnasiet og i andre uddannelsesinstitutioner samt til videnstilegnelse i en historisk interesseret offentlighed. Sådanne brugere har krav på, at deres tillid ikke misbruges.

I øvrigt kan man, når man netop selv er blevet gennemheglet af en forlagsredaktør, undre sig lidt over, at Gyldendal ikke har folk, der griber ind over for sådanne sproglige ubehjælpsomheder, som lejlighedsvis optræder i denne bog.

Anders Bøgh

Jørgen H. Barfod: *Flådens fødsel*. Marinehistoriske skrifter 22. (Gyldendal, 1990). 200 s., 200 kr.

Jørgen H. Barfod: *Christian 3.s flåde*. Marinehistoriske skrifter 25. (Gyldendal, 1995). 297 s., 250 kr.

Flådehistorie har sjældent fristet historikere, men oftest flådeofficerer, således den uheldige søhelt H.G. Garde (han blev 1849 straffet med arrest for sit medansvar for, at lineskibet »Gefion« eksploderede), der 1832-35 udgav fire bind kilder og 1861 *Den dansk-norske Sømagts Historie 1535-1700*. I 1942 udgav søofficeren Halfdan Barfod – vist i anledning af søkadetakademiets jubilæum – den populærhistoriske *Vor flåde i fortid og nutid*. Og hans søn Jørgen H. Barfod – den første professionelle flådehistoriker – har taget interessen i arv; på nuværende tidspunkt foreligger de fire første bind til en dansk flådehistorie, hvoraf de første to indgår i anmeldelsen; de to følgende vil blive behandlet senere. I forordet til det første bind (s. 8f.) skriver Jørgen Barfod, at hans konklusion blev en »anden end den, jeg havde ventet«; hvad han havde forventet var, at flåden i overensstemmelse med den gangbare opfattelse blev grundlagt af kong Hans, dvs. omkring 1500 under konflikterne med Sverige og hansestæderne. Man kan fuldt ud til-

slutte sig hans betoning af, at middelalderens kilder flyder karrigt, og at »det har været som at finde en nål i en høstak«. I konklusionen betoner Barfod da flere gange (s. 191 og 200), at der ikke kan hæftes noget årstal på »flådens fødsel«, men at den havde været en lang og omskiftelig proces fra dronning Margretes forordning 1396 til middelalderens slutning. Men bortset fra dronningens flådetogter mod hanseaterne 1384-85 og bekæmpelsen af sørøveriet omkring 1400 (måske, som forfatteren foreslår) i forståelse med de vendiske stæder, hører flådeopbygningen naturligvis kriseperioderne til; det, som frem for alt slår læseren, bliver, at både dronningen og Erik af Pommern – senere også Christian I – har kunnet udnytte deres forbindelser til England med dets langt større flåde og større ekspertise.

Som inkarneret landkrabbe deler anmelderen ikke Barfods græmmelse over, at skibenes navne ikke kendes før sent (kapitel 5), men det foreliggende materiale samles i et bilag (s. 201-208), hvad det nok burde have været hele værket igennem. Det eneste, som vil kunne have interesse for den almindelige læser, må være den samlede tonnage, bestykning og mandskab. For middelalderens vedkommende mener Barfod (s. 74f.), at skibene blev opkaldt efter deres oprindelsessted, sælger eller type. Mere interessant vil det være, om der frem gennem tiden blev anvendt forskellige navngivningsmønstre, hvad alt tyder på; det gælder den nyere tids pompøse, symbolske, mytologiske eller religiøse navne.

Bedst falder kapitel 4 ud, der følger den skibstekniske udvikling indtil »det store nybrud« efter 1480. Ganske korrekt fremhæver Barfod flere gange, at den ældste søkrigsførelse blot overfører landkrigsførelsen – inklusive bestykning – til havet; modstandernes fartøjer blev vædret og bordet. At Oluf Aksel-

sen (Thott) ikke, som Huitfeldt hævder, blev rigsadmiral, får lov at blive stående, men kunne let have været kontrolleret i andre kilder. At det var en anakronisme må fremgå af, at Peder Munk til Estvad blev landets første rigsadmiral 1576 og 1596 – 62 år gammel – rigsmarsk. Oluf Akselsen havde fra senest 1443 været rigsmarsk, en kendsgerning, der blot endnu engang illustrerer den tidlige land- og søkrigsførelses nære sammenhæng.

Helt korrekt sonderer Barfod mellem kongelige fartøjer og – ifølge forordningen 1396 – udskrevne skibe og besætninger fra len, bispestole, adelige og købstæder; hertil kom – undertiden efter aftale – beslaglagte fremmede skibe, forudsat at de egnede sig til formålet. Det kan vel være blandt grundene til vanskelighederne ved at fastslå den kongelige flådes »fødsel« og størrelse. I øvrigt kan det vel antages, at kancelliet udskrev mandskab efter blandt andet et skøn over købstædernes »formuenhed«; i hvert fald svarer udskrivningerne 1508 (s. 195f.) nogenlunde til byskatternes størrelse omkring 1500.

Det virker lidt uheldigt, at de informative kilder ofte accepteres på pålydende værdi og side om side med akter og dokumenter. Den løbende fremstilling holdes her i nær og detaljeret – stundom også for detaljeret – sammenhæng med det konkrete begivenhedsforløb. Allerede i starten hævdes det, at sømagterne – England og Nederlandene – omkring 1440 ikke havde interesser at varetage i Østersøen, en påstand, der dementeres eftertrykkeligt af de følgende siders behandling af den dansk-nederlandsk-hanseatiske konflikt 1441. Englands handel på Østersøen behandlede Michael Postan allerede i 1933, medens Bent Jørgensen tog sig af konflikten selv i 1966.

Andetbindet indledes med en lang udredning af den udenrigspolitiske si-

tuation efter Frederik I's død 1533; hensigten får man først senere, da Grevefejdens politiske kaos kædes sammen med det sø- og landmilitære forløb, som her endda koordineres i samarbejde med Gustav Vasa og Albrecht af Brandenburg-Preussen. Den gamle strid om, hvorvidt Peder Skram eller den svenske øverstkommanderende, Måns Svensson Some, har æren af sejren i Sydhavet, afgøres salomonisk: Den første havde den militære ekspertise, den sidste fungerede som den mistroiske Gustav Vasas politiske kontrollant (s. 30-34). Men selv om svenskekongen officielt lykønskede begge herrer, fik Some pålæg om ikke at åbenbare majestætens mistro, hverken i drukken eller – måske sjældnere? – ædru tilstand.

At Jørgen Barfod ofrer en sjettedel af bogen på Grevefejden – en fjortendedel af perioden – tilgiver man ham gerne, fordi kildematerialet her gør det muligt at følge det politiske og militære forløb i samspil og vekselvirkning på klods hold. Men den militære og finansielle afvikling af krigen blev – som altid – dens vanskeligste og sejeste fase; ifølge Johan (ikke Johannes) Grundtvigs – næppe udtømmende – beregninger kostede operationerne 1533-36 henholdsvis 235.400, 355.300 og 433.300 rhinske gylden, i alt altså lidt over en million rhinske gylden, hvoraf kun de 32.500, dvs. 3%, gik til flåden, velsagtens til lønninger og proviantering (s. 62 f.), men andre beløb kan være bogført under andre poster.

Til sammenligning kostede Holmen fem år i 1550'erne Københavns len 44.200 daler årligt (under det ny styres genopbygning af flåden), kun lidt mindre end under krigen. For årene 1559-63 har Johan Grundtvig beregnet Rente-kammerets udgifter til 18.800 daler årligt, under Syvårskrigen 52.400 daler – næsten tre gange fredsårenes – og 1570-88 29.000 daler, halvanden gang

førkrigstidens, men også det varige niveau indtil Kalmarkrigen, der for årene 1610-24 bragte beløbet op på 37.000 daler årligt. To ting kan man mærke sig: For det første, at Syvårskrigen kostede rentemestrene 22% mere end Kalmarkrigen, og for det andet, at der var et varigt stigende udgiftsniveau efter 1570.

Og begge dele bliver naturligvis hovedtemaer i Jørgen Barfods redegørelse for perioden 1536-88. Ligesom genrejsningen af retssikkerheden til lands, der lå den ny regering meget på sinde, måtte farvandene renses for sørøvere – det tog Christoffer Trundsen og Christoffer Huitfeldt sig af – og farvandene måtte sikres ved patruljering, sømærker og fyr, hvortil kom to sæt »skibsartikler« (1536 og 1543) samt Frederik II's søret 1561 (s. 54ff., 81ff., 154f. og kapitel 9).

Dernæst medførte erhvervelsen af Øsel og situationen i Østersøen, at magten over både dette og de danske farvande – Østersøherredømmet kalder Barfod det – måtte blive kardinalpunkter, symbolsk markeret ved Peder Munks udnævnelse til rigsadmiral 1576. Hvorfra pengene kom, kan vi kun gisne om – bortset fra Øresundstolden – men det vil være nærliggende at antage, at de midler, der blev frigjort ved lensreformerne, blandt andet har medgået til disse formål, den bevidste flådeoprustning.

Et par år forinden – 1574 – havde man påbegyndt reorganisationen af den adelige rostjeneste (ved en mønstring), fordi hertug Adolf af Gottorp raslede med sabelen. I alle taksationer fra 1587/88 – atter under en international krise – til 1624 optræder adelige, som »tjener hans majestæt til søs«; det betyder ikke – som hidtil antaget – at deres godsmængde forbliver ukendt, men at smågodsejere tjente som søofficerer personligt, formentlig et levn fra middelalderen. Begge dele hører således med til billedet af sømagtens konsolidering, ligesom endelig professionaliseringen medførte, at rigsmarsk- og rigsadmiralembetet ikke blev forenet på ny efter 1596; for den aldrende Peder Munk blev posten snarest en sinecure.

Presseanmelderne af Barfods arbejder har besværet sig over manglende redegørelser for mandskabets materielle og rettlige vilkår, som naturligvis er vigtige; her syner disse forhold ikke meget, men en stor del af skylden ligger i kilde-materialet. Barfod har lagt hovedvægten på det politiske og militære forløb og på den tekniske udvikling; og resultaterne – især i andetbindet – forekommer anmelderen velunderbyggede og overbevisende.

E. Ladewig Petersen

NYERE TID

Poul Lindegård Hjorth og Marita Akhøj Nielsen – under medvirken af Inge-lise Nielsen (udg.): *Leonora Christinas Jammers Minde. En diplomatarisk udgave.* (C.A. Reitzels Forlag, 1998). 78 + 286 s., 450 kr.

Om Leonora Christina, grevinde af

Slesvig, gift med Corfitz Ulfeldt, er me-ningerne fortsat delte. Men næppe nogen er i tvivl om, at hendes fængselskrønike »Jammers Minde« er en juvel i dansk barokprosa. En diplomatarisk udgave må derfor hilses velkommen, og da især når den hviler i så kyn-dige hænder, som her er tilfældet. Lin-